

Гонгало Сергій Йосипович

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін

Електронна адреса: serhij.gongalo@oa.edu.ua

Національний університет «Острозька академія»

ЗМАГАЛЬНІСТЬ ЕКСПЕРТИЗ: ВИМОГИ ЧАСУ ЧИ ФІКЦІЯ?

CONTENTIOUSNESS OF EXAMINATIONS: CALL OF THE TIMES OR FICTION?

СОСТЯЗАТЕЛЬНОСТЬ ЭКСПЕРТИЗ: ТРЕБОВАНИЕ ВРЕМЕНИ ИЛИ ФИКЦИЯ?

Анотація: Розглядаються питання змагальності судових експертиз у кримінальному процесі. Проаналізовано стан законодавчого забезпечення реальної змагальності експертиз та особливості забезпечення змагальності на етапі розслідування та судового розгляду.

Annjtation: The issues of contentiousness of forensic examinations in criminal proceedings are considered. The state of legislative support for real contentiousness of examinations and the specifics of ensuring contentiousness at the stage of investigation and trial are analyzed.

Аннотация: Рассматриваются вопросы состязательности судебных экспертиз в уголовном процессе. Проанализировано состояние правового обеспечения реальной состязательности экспертиз и особенности обеспечения состязательности на этапе расследования и судебного рассмотрения.

Ключові слова: судова експертиза, змагальність, судовий експерт, спеціаліст.

Key words: forensic examination, contentiousness, forensic scientist, expert.

Ключевые слова: судебная экспертиза, состязательность, судебные эксперт, специалист.

Стаття 129 Конституції України основними засадами судочинства визначає: п. 1. рівність усіх учасників судового процесу перед

законом і судом; п. 3. змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості [1].

У зв'язку із прийняттям у 2012 році нового Кримінального процесуального кодексу України, змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості, були закріплені у ст. 22, згідно якої кримінальне провадження здійснюється на основі змагальності, що передбачає самостійне обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами, передбаченими цим Кодексом. Сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених цим Кодексом» [2].

Але чи є ця рівність реальною і чи існує у нас змагальність в галузі судової експертизи?

Г.К. Авдеева, досліджуючи питання змагальності у кримінальному процесі, зазначає: «Пізнавальна діяльність слідчого здійснюється лише визначеними у кримінальному процесуальному законодавстві засобами та має відповідати принципам змагальності у кримінальному судочинстві. Однак через відсутність паритету між сторонами кримінального провадження процес залучення експерта не повною мірою відповідає принципу змагальності і рівності сторін. Перехід до змагального кримінального процесу у частині використання спеціальних знань передбачає узагальнення й аналіз існуючої слідчої та судової практики, а також удосконалення процесуального порядку залучення експерта різними учасниками кримінального провадження в Україні» [3, с. 88].

На практиці сторони кримінального провадження і потерпілий не мають можливості залучити незалежного експерта через законодавчі заборони на проведення криміналістичних, судово-медичних та судовопсихіатричних судових експертиз (ст. 7 Закону України «Про судову експертизу») [4] незалежними (приватними) судовими експертами. Сторона захисту і

потерпілий можуть лише ініціювати перед слідчим, прокурором, слідчим суддею залучення експерта з метою одержання доказової інформації шляхом дослідження речових доказів, але така ініціатива законодавчо не забезпечена примусом виконання, відмічає Г.К. Авдеева [3, с. 89].

На відміну від України, у країнах-членах Європейського Союзу суд доручає проведення судових експертиз не лише експертам державних спеціалізованих експертних установ, а й будь-якій приватній особі, колективу осіб, комісії осіб або будь-якій установі [3, с. 90].

Чому ми маємо такий спротив з боку державних експертних установ? На наш погляд, це спроба втримати монополію, яка склалась ще за часів СРСР. Разом із тим противники декриміналізації окремих видів експертиз, зокрема почеркознавчої, судово-технічної експертизи документів, висловлюють побоювання, що недержавні експерти підуть на змову з ініціаторами таких експертиз і, тим самим, будуть проводити «замовні» експертизи з передбачуваним висновком. На наш погляд така позиція є невірною, адже приватний експерт, який провадить експертне дослідження, несе кримінальну відповідальність, передбачену законом, і зацікавлений у якісному її виконанні на високому професійному рівні. Якісна експертиза – ознака високої кваліфікації експерта. Чи захоче експерт проміняти свій авторитет на винагороду – справа особисто кожного. Вважаємо, що такі побоювання безпідставні.

Стосовно методичного забезпечення роботи приватних судових експертів варто зауважити, що у п.1.4. Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень зазначено, що під час проведення експертиз (експертних досліджень) з метою виконання певного експертного завдання експертами застосовуються відповідні методи дослідження, методики проведення судових експертиз, а також нормативно-правові акти та нормативні документи (міжнародні, національні та галузеві стандарти, технічні умови, правила, норми, положення, інструкції,

рекомендації, переліки, настановчі документи Держспоживстандарту України), а також чинні республіканські стандарти колишньої УРСР та державні класифікатори, галузеві стандарти та технічні умови колишнього СРСР, науково-технічна, довідкова література, програмні продукти тощо. Визначення способу проведення експертизи (вибір певних методик (методів дослідження)) належить до компетенції експерта [5]. Ці вимоги є однаковими для усіх експертів, і тому приватні експерти в своїй діяльності також використовують зазначені рекомендації. Разом із тим експерт є ще й науковцем-дослідником і його висновок являє собою, свого роду, наукову роботу, яка має бути обґрунтованою. Експерт несе повну відповідальність за наданий висновок і, за потреби, він має в суді дати роз'яснення щодо зроблених висновків та використаних ним методик (методів).

Законодавець чомусь обходить стороною питання щодо можливості залучення в якості експертів фахівців навчальних та науково-дослідних установ, в яких є спеціалісти відповідних галузей знань. Такий науковий потенціал міг би бути ефективно використаний для проведення альтернативних експертиз. На це звертала увагу Н.І. Клименко, вказуючи на необхідність розширення кола професіоналів, які залучаються до проведення конкурентних експертиз: «Саме змагальність, надання альтернативних експертних висновків підвищує якість експертиз, що сприятиме забезпеченню повноти дослідження доказів і встановленню істини у справі» [6, с. 216].

Вважаємо, що монополію державних експертних установ на проведення криміналістичних видів експертиз потрібно скасувати як таку, що не відповідає вимогам часу. Таку спробу вже зроблено в проекті Закону України «Про судово-експертну діяльність» № 6284 від 05.11.2021 р., де у ст. 43. «Підстави проведення судової експертизи» в ч. 2. криміналістичні експертизи відсутні як такі, що проводяться виключно в державних судово-експертних установах. В таких установах проводяться лише судово-психіатричні експертизи та судові експертизи, пов'язані з дослідженням наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; зброї, боєприпасів до неї; вибухових

матеріалів; ядерних матеріалів, установок і об'єктів; спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації [7].

Розширення кола суб'єктів судово-експертної діяльності та реальна змагальність експертиз не лише покращить якість експертиз, а й розвантажить державні експертні установи та сприятиме більш швидкому розгляду справ у судах різних рівнів.

Перелік посилань:

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 16.11.2021).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 16.11.2021).
3. Авдєєва Г. К. Місце судової експертизи у науково-технічному забезпеченні слідчої діяльності в умовах змагального кримінального провадження. *Питання боротьби зі злочинністю* : зб. наук. пр. – Харків, 2021. – Вип. 41. – С. 88–93.
4. Про судову експертизу. Закон. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення 16.11.2021).
5. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень. Наказ МЮ України від 08.10.1998 р. № 53/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення 16.11.2021).
6. Клименко Н.І. Щодо інституту конкурентної (альтернативної) експертизи / Теорія і практика судової експертизи і криміналістики. 2011. Випуск 11. – С. 211-216.
7. Проект закону Про судово-експертну діяльність. № 6284 від 05.11.2021 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73154 (дата звернення 16.11.2021).